

آموزش مهارت نوشتاری

منیژه گله‌داری^۱

بیشتر زبان‌آموزان از نوشتن بیزارند و آن را خسته‌کننده می‌دانند. زمانی که آن‌ها ناچار از شرکت در چنین فعالیتی هستند، با بی‌میلی تمام برای پایان کلاس لحظه‌شماری می‌کنند. اما علت چنین عکس‌العملی چیست؟ و منظور از خسته‌کننده بودن کلاس نوشتن چیست؟ واقعیت این است که بسیاری از زبان‌آموزان از اعتماد به نفس کافی برای نوشتن برخوردار نیستند و نمی‌توانند ایده و نظر خود را بر روی کاغذ بیاورند و نمی‌دانند چطور بنویسند. هنگامی که با یک کاغذ سفید و موضوعی روبه‌رو می‌شوند که باید در مورد آن بنویسند، دچار اضطراب و دل‌سردی می‌گردند.

نوشتن فعالیتی است که علی‌رغم ارتباطی بودن آن، در انزوا انجام می‌گیرد و فاقد بافت موقعیتی مشخصی است. بنابراین نویسنده در طول نوشتن می‌بایست خواننده متن خود را نیز در ذهنش مجسم کند و راهی بیابد تا انتظارات او را برآورده سازد و یا این که تجسم کند او چه برداشتی از آن نوشته خواهد داشت. نوشتن با تلاش پیچیده ذهن همراه است، زیرا فرد مجبور است هم به معنی و مفهوم آنچه بیان می‌کند دقت کند و هم به نحوه تولید آن. با توجه به هدف زبان‌آموز از فراگیری زبان، میزان نیاز او به تسلط بر این مهارت نیز متفاوت است.

برای برخی زبان آموزان شاید مهارت نوشتن تنها در حد نوشتن یک واژه و یا عبارت برای پر کردن فرم ثبت نام، درخواست، یا... باشد، و برای عده‌ای دیگر، که عموماً افراد تحصیل کرده هستند، در حد نوشتن یک مقاله تخصصی. در هر حال همان‌طور که زمل (Zamel 1983) بیان می‌کند، نوشتن، بیان افکار و ایده‌هایی است که باید با انتخاب صورت‌های مناسب آن را به گونه‌ای بر روی کاغذ بیاوریم که بروشنی نظر ما را بیان کند. مهارت نوشتن را می‌توان از چند دیدگاه مورد توجه قرار داد: یکی نوشتن به عنوان مهارت حمایتی^۱ که در آن تمرکز بر صورت‌های دستوری، ساختاری و واژگانی است که به زبان آموزان معرفی شده‌اند و دیگری نوشتن به عنوان مهارت ارتباطی^۲ که در آن هدف اطلاع‌رسانی، بیان احساسات، عقاید و نظرات است.

چگونه نوشتن

البو (Elbow 1981) معتقد است بدترین شیوه نوشتن این است که از ابتدا فرد بخواهد کامل بنویسد. معلم باید این مسئله را برای زبان آموزان روشن کند که نگارش از دو مرحله تشکیل شده است؛ یکی تولید و آفرینش^۳ و دیگری نقد^۴. بدین معنی که ابتدا باید عقاید و افکار را بدون هیچ محدودیتی بیان کرد و سپس در بررسی مجدد، صورت‌های مناسب‌تر را در صورت نیاز جایگزین کرد. یعنی ابتدا به محتوا و بعد به صورت توجه کنیم.

با مطالعه و آگاهی از مراحل نوشتن می‌توانیم درک صحیحی از چگونگی آموزش آن به دست آوریم. باید بین فرایند^۵ و محصول^۶ تمایز قائل شد؛ یعنی زبان آموزان را به گونه‌ای هدایت کرد که ابتدا فرایند را طی کنند تا به محصول دست یابند. بهبود محصول تنها با حرکت صحیح در بخش فرایند امکان‌پذیر است. هنگامی که معلم در مرحله پیش از نوشتن به زبان آموزان می‌گوید که متن آن‌ها باید به چه صورت (مثلاً یک خط در میان) نوشته شود، چه تعداد کلمه به کار رود، درباره چه موضوعی بنویسند و چه ساختارهای دستوری را به کار ببرند، در واقع با بیان این موارد بخشی از محصول را توصیف می‌کند و زبان آموز را در فرایند نوشتن و چگونه نوشتن راهنمایی نمی‌کند، بلکه فقط توصیه‌هایی را درباره محصول مطرح می‌کند.

معمولاً اولین قدم برای طی یک مسیر دشوارترین آن است. در مهارت نوشتن هم مقدمه

1. supportive
4. criticizing

2. communicate
5. process

3. creating
6. product

مشکل ترین بخش است. معلم می تواند با ارائه چند راهکار این مشکل را برطرف کند. مقدمه را می توان با طرح یک سوال شروع کرد، سوالی که کمک می کند تا فرد عمیق تر به موضوع بیندیشد و بعد با بیان تاریخچه و یا اطلاعاتی که درباره موضوع دارد، آن را ادامه دهد و در قسمت پایانی مقدمه هم جمله ای را بیان می کند که بیانگر موضوع اصلی مقاله باشد. زبان آموز باید بتواند در مدت زمان تعیین شده مطلب مورد نظر خود را ارائه کند، به گونه ای که فرصت کافی برای بازخوانی مطالب را نیز داشته باشد. بنابراین میزان بسط موضوع در قسمت بدنه متن به زمان تعیین شده بستگی دارد. در پایان نیز انتظار می رود نتیجه گیری از مطالب نوشته شده بیان شود.

زبان آموزان

مهم ترین نکته در تدریس، ایجاد انگیزه و تحرک در زبان آموزان است، که برای دستیابی به آن زبان آموزان باید از چند ویژگی برخوردار باشند:

۱. علاقه مندی به موضوع
 ۲. هدفمند بودن فعالیت آن ها
 ۳. داشتن اطلاعات لازم در زمینه موضوع مورد نظر
 ۴. آشنایی با ملاک های سنجش / نحوه نمره گذاری
- علائق افراد معمولاً در طول زمان تغییر می کند، یعنی در طول هفته ممکن است زبان آموزان به موضوعات متفاوتی علاقه نشان دهند. بنابراین بهتر است اجازه دهیم آن ها درباره موضوع مورد علاقه خود بنویسند و چنانچه زبان آموزی موضوع خاصی مورد نظرش نبود، موضوعی را به او پیشنهاد کنیم.

رایمز (Raims 1983) اظهار می دارد که برای نوشتن باید یک هدف ارتباطی در نظر گرفت. مثلاً به جای این که بگوییم درباره فواید ورزش کردن بنویسید، بهتر است موضوع را به این صورت مطرح کنیم: یک مجله ورزشی قصد دارد به بهترین مقاله درباره تأثیرات ورزش در زندگی جایزه نفیسی اهدا کند، شما هم می توانید یکی از برنده های این جایزه باشید. به این ترتیب تخیل زبان آموزان را فعال می کنیم و این محرک خوبی برای آن ها است؛ زیرا آن ها در تلاش برای بیان عقاید خود به بهترین صورت ممکن، به استفاده از ساختارهای زبانی متفاوت نیاز می یابند. و این خود انگیزه ای برای تلاش بیشتر آن ها ایجاد می کند.

در مرحله پیش از نوشتن، فعال کردن اطلاعات زبان آموزان توسط معلم اهمیت بسیار دارد. این کار را می‌توان با بیان تجربه شخصی، عقیده و یا احساس خود و به اشتراک گذاشتن آن با دیگران و یا خواندن یا شنیدن متنی که اطلاعاتی در مورد موضوع به فرد می‌دهد، انجام داد.

اطلاع زبان آموز از ملاک‌های سنجش معلم نیز سبب توجه بیشتر او به آن موارد می‌گردد. این ملاک‌ها، با توجه به این که نوشتن به عنوان مهارت حمایتی و یا ارتباطی در نظر گرفته شود متفاوت اند.

معلم

همان‌گونه که پدر و مادر در مراحل اولیه که کودک نخستین قدم‌های خود را برمی‌دارد و شروع به راه رفتن می‌کند با فریاد شادی و شوق او را تشویق به ادامه راه می‌کنند، تشویق معلم نیز شاگرد را به طی کردن مراحل بعدی آموزش امیدوار می‌کند. درست است که هر کسی نمی‌تواند نویسنده بشود، ولی می‌تواند یاد بگیرد که بهتر بنویسد. تأکید صرف بر ساخت جمله و نکات دستوری کلید موفقیت زبان آموزان در مهارت نوشتن نیست. اعتماد به نفس، جرئت و انگیزه از عوامل مهمی هستند که بدون آن‌ها پیشرفتی در مهارت نوشتن زبان آموزان ایجاد نمی‌شود. معلم با مرحله به مرحله پیش رفتن، به گونه‌ای که هر مرحله یک سطح بالاتر از مرحله قبلی باشد، می‌تواند ترس و اضطراب زبان آموزان را به جرئت و اعتماد به نفس تبدیل کند و در آن‌ها انگیزه‌ای برای ادامه تلاش و فعالیت ایجاد نماید. اگر معلم زبان آموزان را به سمت یک هدف غیرقابل دسترس سوق دهد، احساس جرئت دروغین در آن‌ها باعث ناامیدیشان می‌گردد. کاری که معلم می‌تواند در این زمینه انجام دهد این است که تشخیص دهد سطح فعلی مهارت نوشتن زبان آموزان تا چه اندازه است و مطالبی که در کلاس مطرح می‌کند، با توجه به شرایط کلاس و میزان مهارت زبان آموزان باشد. در آموزش مهارت نوشتن معلم باید با تک‌تک زبان آموزان تبادل نظر^۱ داشته باشد که این تبادل نظر بر دو نوع است: یکی تبادل نظر محتوایی،^۲ که در آن معلم سؤالاتی را درباره موضوع نوشته شده از زبان آموز می‌پرسد تا او را وادار به ارائه اطلاعات بیشتر کند؛ و زبان آموز می‌تواند این اطلاعات را یا به صورت شفاهی بیان کند و یا آن را به متن نوشته

شده خود بیفزاید. باید به خاطر داشت که هرگز زبان آموز را وادار به بازنویسی کل متن نکنیم و مهم تر این که خود معلم نباید اشتباه زبان آموز را اصلاح کند و صورت صحیح را بنویسد، چرا که در این صورت نویسنده متن زبان آموز نخواهد بود. نوع دیگر، تبادل نظر مهارتی^۱ است که در آن تمرکز بر روی دیکته، دستور، نقطه گذاری و... است. باید توجه کرد که تمام این موارد را نباید با هم تصحیح کرد، یعنی اگر غلط دیکته می گیریم این کار را تمام کنیم و بعد به سراغ بخش بعدی برویم.

تصحیح اشتباهات

نحوه تصحیح اشتباهات، که در واقع عکس العمل معلم نسبت به فعالیت زبان آموزان است، اهمیت خاصی دارد و می تواند در بهتر یا بدتر کردن فعالیت های بعدی آن ها تاثیر گذار باشد. بنابراین توجه به برخی نکات در این زمینه ضروری است:

متن های نوشته شده ای که به معلم تحویل داده می شود باید به سرعت تصحیح شود، زیرا در غیر این صورت خطاهای موجود در ذهن زبان آموزان تثبیت می شود. گفته می شود بهتر است برای تصحیح از خودکار قرمز استفاده نکنیم و این که علاوه بر مشخص کردن اشتباه، توضیحی نیز در کنار آن برای درک بهتر زبان آموز یادداشت کنیم و یا زیر اشتباهات علامت بگذاریم و با علائم اختصاری نشان دهیم که این اشتباه دستوری، واژگانی، دیکته یا... بوده و در پایان متن نیز یادآوری کنیم که بیشترین اشتباهات زبان آموز در چه موردی بوده است و بیشتر باید در چه بخشی تمرین کند، بعد متن را به آن ها برگردانیم تا آن را تصحیح کنند. خود معلم نیز باید اشتباهات را یادداشت کند تا بعد میزان پیشرفت هر فرد را بسنجد. در تصحیح اشتباهات، چنانچه معلم فقط بر روی نکات مثبت تأکید کند، سبب ایجاد اعتماد به نفس کاذب و دروغین در زبان آموزان می شود.

در گذشته معلم هنگام نمره دادن به متن ها، به تعداد واژه ها، پاراگراف بندی و صورت های دستوری توجه می کرد. اما امروزه گفته می شود بهتر است معلم هنگام تصحیح به نحوه سازماندهی مطلب و محتوا توجه کند و موافقت یا مخالفت خود را با آن بیان کند. در صورت عدم توجه به تصحیح مناسب نوشته های زبان آموزان، مشاهده شده است که در جلسات بعدی آن ها ترجیح می دهند کمتر بنویسند و برخلاف آنچه انتظار می رود باز هم

همان اشتباهات را تکرار می‌کنند. البته لزومی برای تصحیح تمام برگه‌ها و نمره‌دادن به تک‌تک آن‌ها وجود ندارد و حتی می‌توان از خود زبان‌آموزان نیز در تصحیح برگه‌ها کمک گرفت.

انواع تمرین‌های نوشتاری

تکلیف خواستن از زبان‌آموزان اهمیت دارد و باید آن‌ها را وادار کنیم که در ازای هر ساعتی که در کلاس می‌گذرانند زمانی را نیز در خارج از کلاس به این کار اختصاص دهند. در این جا نمونه‌هایی از تمرین‌هایی ارائه می‌شود که می‌توان برای کار در کلاس یا تکلیف استفاده کرد:

۱. تمرین نوشتن در مراحل ابتدایی می‌تواند به صورت جایگزینی^۱ باشد. به این صورت که بخشی از جمله توسط عبارت‌های مختلف جایگزین می‌شود و در نتیجه آن مفاهیم مختلفی منتقل می‌گردد.

۲. نوعی از تمرین‌ها، که برای مراحل آغازین آموزش مفیدند، با عنوان تمرین‌های کنترل‌شده معرفی می‌شود که در آن تغییر شکل جمله، ترکیب جملات، بسط جملات، کوتاه کردن آن‌ها و... صورت می‌گیرد.

۳. در مرحله پیشرفته می‌توان متنی را برای مدت کوتاهی به زبان‌آموزان داد تا بخوانند و یا متنی را بشنوند و سپس سئوالاتی مطرح کرد تا پاسخ دهند و یا خلاصه متن را بنویسند. البته می‌توان این کار را به صورت گروهی نیز انجام داد.

۴. مهارت نوشتن را می‌توان با مکالمه ترکیب کرد، یعنی زبان‌آموزان قبل از حضور در کلاس مکالمه متنی را در رابطه با موضوع مورد نظر تهیه کنند.

۵. در سطح پیشرفته می‌توان توجه زبان‌آموزان را به تفاوت بین سبک گفتاری و نوشتاری جلب کرد و از آن‌ها خواست تا در مورد موضوعی صحبت کنند و سپس متن نوشتاری آن را تهیه کنند و تفاوت‌های ساختاری و واژگانی آن دو را بیان کنند.

۶. به طور کلی در مرحله پیشرفته می‌توان تمرین نوشتن را به صورت نوشتن دستورالعمل، گزارش، شرح حال، توصیف عینی و... انجام داد.

۷. مهارت نوشتن را می‌توان با صحبت کردن نیز ترکیب کرد. بدین ترتیب که معلم هنگام

خواندن متن نوشته شده زبان آموزان، از آن‌ها بخواهد در مورد بخش‌هایی از نوشته خود بیشتر توضیح دهند و درباره آن صحبت کنند.

۸. تمرین جالبی دیگری که در زبان آموز ایجاد انگیزه می‌کند، نوشتن آزاد نام دارد که می‌تواند ده تا پانزده دقیقه آغاز هر کلاس را به خود اختصاص دهد. این تمرین در کاهش اضطراب زبان آموزان، که خود بزرگ‌ترین مانع موفقیت آن‌هاست، تأثیر دارد. در این روش، در مدت زمان تعیین شده، زبان آموزان باید بدون توقف حتی بدون تصحیح غلط‌ها و یا سوال کردن بنویسند. حتی اگر چیزی به ذهنشان نمی‌آید بنویسند: من نمی‌توانم چیزی بنوسم، من... و این جمله‌ها را هر چند بار که خواستند می‌توانند تکرار کنند و یا آخرین جمله یا کلمه‌ای را که نوشته‌اند تکرار کنند تا دوباره چیزی به ذهنشان بیاید. مهم این است که بدون توقف بنویسند. حتی اگر کلمه‌ای را نمی‌دانند به فرهنگ مراجعه نکنند، جای آن را خالی بگذارند و یا حتی آن کلمه را به زبان مادری خود بنویسند. فقط نباید نوشتن را قطع کنند و باید به آن ادامه دهند. این تمرین در ایجاد اعتماد به نفس و تمرکز در نوشتن مفید است.

۹. می‌توان یک موضوع کلی که مورد علاقه همه زبان آموزان است انتخاب کرد و هر کسی جمله‌ای درباره آن بگوید و معلم آن‌ها را روی تابلو بنویسد؛ یعنی جنبه‌های مختلف موضوع بیان می‌شود و سپس هر یک از زبان آموزان با توجه به علاقه خود یکی از آن جمله‌ها را در نظر می‌گیرد و متنی درباره آن می‌نویسد. البته نکته مهم هدفدار بودن نوشته است یعنی باید حالتی ایجاد کنیم که زبان آموز احساس کند متنی که او می‌نویسد با هدف و منظور خاصی تهیه شده و قابل استفاده خواهد بود.

۱۰. از زبان آموزان بخواهیم فیلمی را ببینند و چند نقد هم درباره آن فیلم در اختیارشان قرار دهیم و بعد خلاصه ماجرا و نظر خود را درباره آن بنویسند.

۱۱. چند هفته فرصت دهیم تا داستانی را بخوانند و بعد خلاصه آن را بنویسند.

نکته‌ها

۱. در جلسات اول معلم باید درباره مراحل خوب نوشتن، یعنی طرح و بسط و مرور مطلب توضیح دهد.

۲. موضوع‌هایی که برای نوشتن ارائه می‌شود باید جالب باشد تا زبان آموزان را تحریک به نوشتن کند. مثلاً: اگر یک روز صبح که از خواب بیدار می‌شوید متوجه شوید که یک

سگ شده‌اید چه می‌کنید؟

۳. در هنگام نوشتن زبان آموزان باید فرصت کافی برای بیان عقاید، سازماندهی و تنظیم مطالب در اختیار داشته باشند و این نکته را به یاد داشته باشند که هرگز روش به یکباره نوشتن را در پیش نگیرند. همیشه پیش‌نویس تهیه کنند و مطالبی را که نوشته‌اند ویرایش کنند.
۴. موضوعی باید برای نوشتن انتخاب شود که زبان آموزان بیشترین اطلاع را از آن دارند. در مراحل ابتدایی معمولاً مطالبی درباره خود زبان آموزان از قبیل علایق، شغل، مسافرت‌ها، دوستان، خانواده، محل زندگی، تحصیل و... مناسب است.
۵. در نوشتن توجه به هدف، مخاطب و سبک اهمیت ویژه‌ای دارد.
۶. قبل از نوشتن زبان آموزان باید یک طرح کلی و یا پیش‌زمینه‌ای از موضوع داشته باشند که این از طریق توضیحات معلم یا زبان آموزان و یا ارائه نمونه متن دیداری یا شنیداری انجام می‌گیرد.
۶. همواره باید زبان آموزان برای هدفی خاص (گیرنده‌ای مشخص) بنویسند.
۷. مهارت نوشتن باید هر روز تمرین شود.
۸. باید حس پذیرش را به زبان آموزان القا کرد. یعنی آن‌ها از ارائه مطالب خود ترس و واهمه نداشته باشند، به خصوص در کلاس بزرگسالان که بیشتر از انتقاد رنجیده خاطر می‌شوند.
۹. معلم باید به عنوان یک محرک و عامل ایجاد انگیزه خارجی، در حد توان زبان آموزان از آن‌ها انتظار داشته باشد و قدم به قدم این مهارت را در آن‌ها تقویت کند.
۱۰. میزان موفقیت هر فرد را باید به طور مجزا و جداگانه سنجید و نباید آن‌ها را با یکدیگر مقایسه کرد.
۱۱. در مرحله طرح‌ریزی متن اشاره به عبارت‌ها، واژه‌ها و یا اصطلاحاتی که می‌تواند در نوشتن آن متن به کار گرفته شود مفید است.
۱۲. در مورد آموزش ساختارهای دستوری و به کارگیری آن‌ها در هنگام نوشتن متن، دو نظر متفاوت وجود دارد: برخی معتقدند که باید ساختارها را پیش از شروع به نوشتن آموزش داد، زیرا نمی‌توان در حین به کارگیری ساختاری آن را آموخت و معلم نباید موضوع‌هایی را مطرح کند که به ساختارهای جدید نیازمند باشد؛ و عده‌ای دیگر می‌گویند تنها با نوشتن می‌توان نوشتن را آموخت.
۱۳. کلید موفقیت در نوشتن پذیرفتن این نکته است که با صرف وقت و تمرین می‌توان از عهده این مهارت برآمد.

- Chastain, K. 1988, *Developing Second-Language Skills*, Harcourt Brace Jovanovich Inc.
- Cimcoz, Y. 1999, «Teaching Students To write Better», *TESL Journal*. Vol. V. No. 10.
- Dickson, K.J. 2001, «Free Writing Prompts And Feedback», *TESL Journal*. Vol. VII. No. 8.
- Jarvis, D. 2002, «The Process Writing Method», *TESL Journal*. Vol. VIII, No. 7.
- Murphy, B. 1997, «Corecting Students Writing», *TESL Journal*. Vol. III. No. 2.
- Rajaretnam, T. 2001, «Encouraging Engineering Students To Write Simple Essays», *TESL Journal*. Vol. VII., No. 12.
- Rivers, W. 1981, *Teaching Foreign-Language Skills*, University of Chicago Press.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پروشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی